

Geopolitika

Ulrich Beck: RIZIKOVÁ SPOLEČNOST – Na cestě k jiné moderně

a) stručný obsah článku

Stať v úvodu připomíná události 11. září a připisuje jim zcela mimořádnou úlohu – tehdy se prý stalo něco, co dosud nebylo spolehlivě vysvětleno a došlo tak ke zhroucení jazyka a komunikační neschopnosti. Je rozdělena do tří částí, v první z nich autor vysvětluje pojem „světová riziková společnost“, ve druhé její politiku a ve třetí její metodologické dopady na sociální vědy.

Světová riziková společnost je podle autora svět nekontrolovatelných rizik, která nejsme sto popsat jazykem. Tato rizika stírají státní hranice, globalizují se a proto za ně není možné určit odpovědnost a řešit je lze opět jen na globální úrovni. Ačkoliv postihují všechna území, jsou rozdělena nerovnoměrně, přičemž silnější bývají ve slabých státech. Autor ve světové rizikové společnosti rozlišuje tři typy rizik neboli os konfliktu – ekologické konflikty, hrozba globální finanční krize a globálních teroristických útoků. Uvádí základní rozdíly mezi nimi, k hlavním patří především to, že hrozba teroristická aktivita je oproti dvěma zbylým osám záměrně zlá – jejím cílem je vyvolat účinky, které jiné krize vyvolávají náhodně a nechtěně. Další velký rozdíl je v rychlosti uznání. Zatímco finanční a environmentální rizika nejsou doposud opravdově uznána, terorismus se ihned po útocích v New Yorku a Washingtonu etabloval jako nový globální hráč. Autor připomíná, že všechna tři rizika jsou nerozlučně spjata a pomocí technologií se zároveň ovlivňují a tvoří jeden složitý systém. Životadárny pokrok v souvislosti s terorismem přitom označuje jako „Pandořinu skříňku“.

V části o politice světové rizikové společnosti je vysloveno 6 poučení. Hovoří o nové fázi globalizace, kdy odpor k ní ji jen umocňuje – samotní antiglobalizační aktivisté operují na základě globálních sítí. S tím je spojena i otázka národní bezpečnosti – stát již nelze ubránit vlastní silou a na pomoc jsou tak v rámci globalizace přizváni další partneři. Třetí poučení odsuzuje neoliberalismus – podkopává důvěru ve spásnou moc trhu a ukázal, že je vhodný pouze v klidném období bez vážných konfliktů a krizí. Další poučení říká, že pro zachování svobodné a otevřené Ameriky je nutno „zamerikanizovat“ svět, tedy přizpůsobit jej Americe. Poslední poučení – autorův návrh způsobu civilizace světové rizikové společnosti. Vidí jej v myšlence kosmopolitního státu založeného na vzájemné toleranci, zúčastněnosti, koexistenci a spolupráci.

Poslední část článku zabývající se metodologií světové rizikové společnosti jsem příliš nepochopila, domnívám se, že je to pouze jakýsi pokus prosadit i méně uznávané, i když dnes velmi moderní vědy a ukázat, že u každého vědeckého i pavědeckého přístupu a disciplíny je možno vytvořit metodologickou základnu, i když třeba často postrádá svůj smysl.

b) vlastní hodnocení, komentář

Celý článek se zabývá tématem „světové rizikové společnosti“ a ať tento výraz vymyslel autor tohoto článku nebo je to standardizovaný a všeobecně používaný výraz, celou dobu čtení článku si říkám: „co to sakra je, jaká světová riziková společnost?..“. Podle mého názoru je „světová riziková společnost“ úplně normální dnešní společnost (protože rizika jsou dnes bohužel přirozenou součástí všech jedinců a institucí) a není třeba si vymýšlet nějaké kvazipojmy tohoto typu. Přijde mi, že je to uměle vytvořený nový pojem, který jen popisuje dávno zaběhnutou věc a pokud na tom někdo staví výzkum, osobně to velmi neuznávám. Je pravda, že pokud si vymyslíme pojem, zní to hned lépe a třeba za to dostaneme i nějaké peníze, ale toto se mi zdá jako čistě výplod nějaké vědy sociálního typu, která na sebe potřebuje upoutat pozornost, ač je její výzkum o sebemenším ničem. Pokud překousnu toto úvodní rozhorčení, článek hodnotím pozitivně, jako čtivý a se zajímavými myšlenkami.

Jako zásadní mezník autor vidí události 11. září. Souhlasím, že se po této tragédii v mnohém změnil svět, je plný strachu a nedůvěry, ovšem jako zhroucení jazyka bych to nenazvala. To je myslím další z autorových výmyslů, jak zaujmout pozornost. Autor mluví o globálních rizicích, která neznají

hranic, nejde přitom jen o terorismus, ale např. o environmentální otázky či globální ekonomiku. Tvrdí, že není možné určit viníka a toho, kdo je za globální hrozby zodpovědný. Je zajímavé, že autor varuje před finanční katastrofou podobnou té z roku 1929 a ejhle – máme ji tu. Ačkoliv se globální rizika týkají všech obyvatel, souhlasím s autorem v tom ohledu, že jsou přesto rozdělena velmi nerovnoměrně, přičemž slabší státy jsou více ohroženy než státy silnější, stejně tak státy na periferii v případě finanční krize, kdy jádro ani výkyv nezaregistruje. Stejně tak souhlasím, že globální problémy je nutno řešit opět pouze na globální úrovni, spolupracovat a vyjednávat, vyhýbat se konfliktům.

Ztotožňuji se s tvrzením, že opravdovou živnou půdou pro teroristické skupiny je podpora jejich víry a především síly, vědomí, že mohou být nebezpeční, že mohou ubližovat a ničit, že jsou zhmotněním zla a celý svět se jich obává. Na druhou stranu je těžké proti terorismu bojovat a nemluvit o jeho síle a následcích. Stejně tak není možné vypustit obraz terorismu z médií, ačkoliv ty opět posilují jednotlivá hnutí, je důležité svět informovat o jejich počínání – dostáváme se tak do jakéhosi začarovaného kruhu.

Ve výčtu poučení, které je možné vyvodit z událostí 11. září s autorem souhlasím, zvláště pokud jde kritiku neoliberalismu či otázku národní bezpečnosti. V tak globalizovaném světě již nemůže žádný stát zajistit svoji bezpečnost sám a vždy záleží také na ostatních. Jen v otázce „zamerikanizování“ celého světa bych byla obezřetnější – myslím, že jednak je to nereálné, jednak mi nepřipadá správné někomu vnucovat svoje postoje, hodnoty, kulturu.

c) otázky

- 1) Skutečně je vlivem globalizace oslabována role národního státu? Nebo se s rostoucí globalizací a integrací naopak národní stát více etabluje, především pak v těžkých časech a krizích?
- 2) Představuje do budoucna větší riziko hrozba globálního teroru či finanční a environmentální problémy?
- 3) Jak se změnil pohled na globální hrozbu terorismu po událostech z 11. září? Jsme více ohroženi nebo se o problému jenom více hovoří?

Gearóid Ó Tuathail: POST-COLD WAR GEOPOLITICS: CONTRASTING SUPERPOWERS IN A WORLD OF GLOBAL DANGERS

a) stručný obsah článku

Autor začíná svůj článek příběhem z války, ve kterém ruský voják správně vyhodnotil falešný poplach raketového útoku, nebyl nařízen protiútok a zažehnána tak hrozba další války. Je vzpomínáno období studené války jako období zastrasování se navzájem nukleárními zbraněmi a naznačena síla těchto zbraní. V době, kdy již mnoho států má potenciál nukleárních hlavic, nelze mluvit o národní bezpečnosti, i přes vlastnictví nukleárních zbraní nemůžeme mít jistotu, že proti nám nebudou využity zbraně někoho jiného. Naopak, mluví se o „vzájemně zajištěné destrukci“.

V článku je zmíněno, jaké nebezpečí představuje současný nukleární arsenál a co by jeho použití znamenalo pro planetu a život na ní. Nic oproti katastrofálním útokům z 11. září, které šokovaly celý svět a byly přitom způsobeny obyčejným letadlem.

V další části článku je probrána teoretická rovina geopolitiky jako vědy, jejíž historie sahá do 19. století. Zatímco tehdy sloužila státníkům a generálům v řízení státu a bojích, dnes spíše vysvětluje mocenské hry a nerovnosti. Z ortodoxní geopolitiky se stala kritická, kterou již nezajímá rozdělení (světa) na „my a oni“, ale má komplexnější přístup. Jsou jí vlastní čtyři koncepty: geopolitické uspořádání světa (rozdělení sil), techno-územní komplexy (technologie, infrastruktura, zbraně), geopolitická ekonomie a environmentalismus, geopolitický diskurz (rétorika a symbolismus – ospravedlňování a vysvětlování světu počínání). Dohromady utvářejí tři zásadní etapy 20. století: rivalita států způsobivší 2 světové války, studenou válku a období po studené válce; a tři pohledy jak nahlížet na geopolitický diskurz: železný trojúhelník (politici, armáda, silné korporace), národní bezpečnost a politický a ideologický globální souboj.

Po skončení studené války začala být situace pro dvě supervelmoci, tedy USA a Rusko velmi rozdílná. Zatímco USA zažily pod vedením administrativy prezidenta Clintona nejdelší ekonomickou expanzi, Rusko upadalo. Ve spojených státech vzkvétaly nové technologie a ekonomika, počet nezaměstnaných byl rekordně nízký, na zbrojení se vydávaly obrovské sumy. Rusko naproti tomu zažívalo sérií krizí, polovina obyvatel se ocitla pod hranicí chudoby, bujela korupce, narůstaly krádeže a zpronevěry. Nad státním majetkem získala kontrolu malá skupinka oligarchů, kteří bohatství shromažďovali v zámoří. Lidé dostávali velmi nízké platy, potýkali se s nefungující infrastrukturou, naděje dožití se snižovala. Ruský vojenský materiál je velmi zastaralý, vojenská morálka nízká. Rusko se tak vyčlenilo ze skupiny vyspělých států, hovoříme o „demodernizaci“, zatímco USA mohou být označeny jako „hypersilný“ stát.

Ačkoliv se oba státy řídí smlouvami (START I, START II), které zaručují redukci nukleárních hlavic, existuje zde stále velká hrozba – především ze strany Ruska. Ať už jde o neúmyslnou nukleární válku způsobenou selháním varovného systému, nehodu podobnou katastrofě v černobylské jaderné elektrárně v roce 1986 či vzájemné zastrašování a obchodování s těmito zbraněmi, nemluvě o nebezpečí při výrobě a skladování těchto zbraní. Nejen tyto hrozby nás nutí mluvit o „světové rizikové společnosti“ a „globálních hrozbách“, které neznají hranic a mají mnoho podob, mohou být pomalé (znečišťování planety) nebo naopak velmi rychlé (nukleární výbuch). Bez rozdílu jsou politicky řešeny jen v rámci volebního období.

Tyto hrozby vyžadují vzájemnou kontrolu a odpovědnost, žádný stát nemůže být bezpečný bez bezpečnosti ostatních, ačkoliv absolutní bezpečnost nemůže být zaručena. Geopolitika 21. století může skončit stejně jako geopolitika století 20., což je velmi znepokojující představa.

b) vlastní hodnocení, komentář

Osobně mi článek přišel poměrně dobře čtivý a srozumitelný. Protože ale dle mého názoru neobsahoval nějaké výrazné myšlenky a burčující tvrzení, musela jsem se hodně nutit do přemýšlení a řekla bych až umělé produkci těchto řádků.

Naznačený vývoj geopolitiky, tedy postup od ortodoxní ke kritické, hodnotím jako zcela pozitivní. Věda, která slouží pouze jako rádce pro politiky a armádní velitele k dosažení mocenských cílů může být jednak velmi ošklivě zneužita (např. německá škola „Geopolitik“ nebo v článku zmiňovaný „worldwide communism“...), jednak by byla velmi rozpolcená a nejednotná, neboť každý stát má jiný zájem a primárně mu jde o svůj vlastní prospěch (dříve také souboj o území – jeden z důvodů propuknutí WWI). V tomto případě by se nejednalo ani o vědu. Kritická forma geopolitiky se naproti tomu soustřeďuje na veškeré souvislosti, má komplexní pohled na svět a rozdělení moci jak politické, tak i ekonomické, tedy věnuje se problémům na globální úrovni.

V článku se prolínají 2 hlavní roviny – jednak porovnání dvou světových supervelmocí v období po konci studené války, jednak hrozba nukleárních zbraní. Úpadek Ruska po rozpadu SSSR byl spojený s obohacováním malých skupinek oligarchů a členů mafie na úkor obyvatelstva, neschopnost vlády vrátit zemi životaschopnost a konkurenceschopnost. Zmínění jsou oba nejvýznamnější muži postsovětské éry – Boris Jelcin a Vladimír Putin. Zatímco Jelcin je hodnocen spíše jako záporný a Putin jako relativně kladný státník, já osobně spatřuji ve Vladimíru Putinovi, který Rusko drží pevně ve svých rukou a užívá nedemokratické prvky vládnutí, daleko větší zlo jak pro současné Rusko, tak pro celý politický a mocenský vývoj světa.

Pokud jde o globální hrozby, především mnohokrát vzpomínané jaderné zbraně, mám na tuto věc trochu rozpolcený názor (což ale vyplývá s neznalostí a neorientací v problému). Na jednu stranu si nikdo neumí představit, co by nukleární válka způsobila (zvláště po útocích z 11. září, které šokovaly a ochromily celý svět), navíc, kdo nezažil jaderné katastrofy, ať už náhodné či úmyslné. Na druhou stranu se utěšuji myšlenkou, že přece není v dnešním světě nikoho tak nezodpovědného, kdo by si neuvědomoval následky svých činů a rozhodl se zahájit nukleární válku. Jejím rozpoutáním by pravděpodobně zničil celý svět a tím tedy ani nedosáhl svých zájmů. Vystává tak otázka, proč se dávají miliardy do jaderného výzkumu a je touha vlastnit jadernou zbraň, když je stejně její použití takřka nemožné? Nemožné nebo naopak velmi jednoduché? Záleží na prvním impulsu – jakmile jedna země začne, svět se řítí do okamžité záhuby, protože bude velmi složité útok neopětovat. Více než obavy z útoků od islámských zemí, Číny, Indie a dalších, bych jako největší potenciální hrozbu viděla právě Rusko.

Díky globálním hrozbám, které neznají hranice a představují riziko pro všechny, dnes hovoříme o tzv. „světové rizikové společnosti“ (osobně tento pojem neuznávám, viz předchozí článek). Autor vyslovuje zajímavý fakt, že politici řeší tyto hrozby pouze v rámci svého volebního období, ačkoliv je nutné tyto problémy řešit systematicky v dlouhodobém horizontu..

c) otázky

- 1) V článku je Rusko označeno jako demodernizující se stát a USA jako „hyperpower“. Jaký vliv může mít na jejich sílu a postavení probíhající ekonomická krize?
- 2) Je možné, že se svět navrátí k bipolárnímu rozdělení a co by to znamenalo pro geopolitiku, mocenské vztahy a politické uspořádání dnešního světa?
- 3) Mají USA jako jaderná velmoc právo kontrolovat ostatní země při obohacování uranu a výrobě jaderných zbraní?